

Reforma československého vojenského myšlení a rok 1968

The Reform of Czechoslovakian Military Thinking and the Year 1968

Stanislav Polnar, Bronislav Prokop

Abstrakt: Příspěvek je věnován úloze odborného periodika Vojenská mysl v reformním procesu roku 1968. Na jeho stránkách se objevily příspěvky kritizující absenci originální československé vojenské doktríny a současně přemíru nesystémových opatření založených na mocenských tlacích sovětské diplomacie a vojenské politiky. I Vojenská mysl citlivě reagovala na všeobecný proces demokratizace, který se přirozeně odrazil i v životě ČSLA. Demokratizace ozbrojených sil požadovala i větší zapojení vědecko-průmyslové základny do obranných záležitostí, stejně jako větší důraz na práci s lidským potenciálem v armádě.

Abstract: This paper is devoted to the role of a periodical Vojenská mysl in the reform of Czechoslovak „1968“. There were various contributions on its pages, which criticized the lack of the Czechoslovak military doctrine. The corn of criticism was also aimed at non-systemic arrangements based on Soviet pressures in the area of diplomacy and military policy. Vojenská mysl reflected carefully the general process of democratization, which influenced the daily life in the Czechoslovakian army. The democratization required involvement of scientific base in military affaires, a long with better use of personnel capacity in the military.

Klíčová slova: ČSLA; doktrína; demokratizace; ozbrojené síly; reforma; strategie.

Key words: Czechoslovakian Army; Doctrine; Democratization; Armed Forces; Reform; Strategy.

ÚVODEM

Reformní proces let 1968/1969 lze charakterizovat dvěma základními úhly pohledu. Snaha o změnu života v tehdejší Československu byla logickým vyústěním „myšlenkového kvasu“ celých let šedesátých, která byla reakcí na nejtvrďší stalinistickou politiku přelomu let čtyřicátých a padesátých. Proud změn se týkal doslova všech oblastí státního a společenského života. Tento „obrodný proces“ se přirozeně nemohl vyhnout ani oblasti vojenství a armády, která se vyrovnala se zásadními deformacemi spojenými s politikou vládnoucí komunistické strany. Vojenské umění a myšlení o válce se po změnách v únoru 1948 dostalo do dvojího sevření. V první řadě se jednalo o převládající vlivy velení Sovětské armády a sovětských vojenských odborníků (poradců). Později, po roce 1955 se výše uvedené modifikovalo v silný tlak velení spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy. Primárně docházelo k realizaci sovětských záměrů a až následně přišlo na řadu řízení československých ozbrojených sil domácími státními orgány. V roce 1960 nastoupily i v tomto ohledu výrazné změny. Armáda byla vyjmuta z působnosti vrcholných ústavních orgánů (vlády a Národního shromáždění) a začleněna do podřízenosti předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) a jeho vojenské komise obrany, kterou přímo řídil první tajemník tohoto stranického orgánu. Dle tehdejších představ o „demokratickém“ centralizmu se tytéž úkoly na nižších úrovních přenášely do kompetencí krajských a okresních výborů KSČ.¹ Z výše uvedeného je patrné, že samostatná československá doktrína, jež by závazně určovala zájmy státu, respektive základní vojensko-politické cíle, mohla v takových podmínkách vzniknout jen stěží.

Graf: Tabulkové mírové počty vojáků československé armády.

Zdroj: KOLDINSKÁ, M., ŠEDIVÝ, I. *Válka a armáda v českých dějinách – sociohistorické črty*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 178.

¹ BENČÍK, A., NAVRÁTIL, J., PAULÍK, J. *Vojenské otázky československé reformy 1967 – 1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967 – 1968)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. s. 7.

Už v tomto období se v „plné nahotě“ obnažila skutečnost, že doktrinální myšlení nelze vázat pouze na vojenské otázky v užším slova smyslu. Strategická poloha Československa ve středu Evropy přirozeně stupňovala sovětský tlak na militarizaci celé společnosti a bezohledné využívání lidských i materiálních zdrojů státu. Tabulkové mírové počty příslušníků Československé lidové armády (ČSLA) činily k 1. září 1966 celkem 221 950. Poměr mužů v činné službě ve vztahu k celkovému počtu obyvatelstva představoval ve druhé polovině šedesátých let celých 1,64 %, což překonávalo i úroveň militarizace v samotném Sovětském svazu.² V duchu sovětských válečných cílů vytvářela ČSLA samostatný Československý front prvního sledu, který měl plnit ofenzivní strategické cíle při plánování vpádu do zneprátelených zemí Severoatlantické Aliance (NATO). Pro celá šedesátá léta byl charakteristický tlak směřující k rozmístění sovětských vojsk na československém území. Jedním z klíčových faktorů mimo geopolitické, byl i ten, že Československý front představoval jediný ryze národní celek ze všech (sedmi) zemí tvořící Varšavskou smlouvu, což představovalo i enormní materiální zátěž na jeho zabezpečení pro domácí ekonomiku. Výdaje na pokrytí vojenských účelů představovaly v roce 1965 celých 8,3% státního rozpočtu. Prostředky na zbrojení byly vynakládány vcelku logicky na úkor spotřeby civilního obyvatelstva. Samostatnou kapitolou byl vojenský personál, který pod značným tlakem plnil své úkoly a jehož celkové životní podmínky nelze označit za uspokojivé. Československá vojenská věda musela na nahromaděné problémy dříve či později reagovat. Stalo se tak v rámci celospolečenského „polednového“ vývoje a primárně v souvislosti s vydáním známého Akčního programu KSČ z 5. dubna 1968.³

Stále se přiosťující třibení názorů (polemik) se nemohlo v celku logicky vyhnout ani významnému odborně-teoretickému časopisu období Pražského jara, kterým pro oblast vojenství byla a zůstala Vojenská mysl. Toto periodikum bylo určeno jak pro oblast doktríny, strategie, operačního umění, tak i taktiky. Nutno podotknout, že časopis měl v tomto směru ty nejlepší předpoklady. V každém čísle Vojenské mysli stálo na titulním listě: „Vojenská mysl je teoretický časopis diskusní povahy. Uvádí osobní názory autorů, které nelze považovat za oficiální názory MNO“.^{4/5} I proto se mohl v debatě objevit názor, který kritizoval předběžné schvalování příspěvků nadřizovanými autorů. Záleželo tedy jen a jen na čtenářích, jak k uveřejněným názorům přistoupí a vyhodnotí si je z vlastního úhlu pohledu. V úvodním čísle Vojenské mysli pro rok 1968 byli dokonce výslovně nabádáni, aby nebrali doslovně jakákoliv fakta, uveřejněná na jeho stránkách. Bylo to ostatně přirozené za situace, kdy redakční rada a redakce uveřejňovaly především polemické články, jež řešily nové otázky a načrtávaly dosud neotřelá řešení vojensko-teoretických problémů.⁶ Na rozvíjení teorie kladl redakční okruh značný důraz, ale zároveň měl profil časopisu citlivě

2 KOLDINSKÁ, M., ŠEDIVÝ, I. Válka a armáda v českých dějinách – sociohistorické črty. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 178.

3 RAŠEK, A. Vojenské memorandum 1968 (Proč Sověti neobsadili nejdříve Ministerstvo národní obrany, ale VPA KG). *Vojenské rozhledy*. 2008, 17 (4), 176-179. s. 176.

4 NEDVĚD, M. Je Vojenská mysl opravdu tribunou teoretického vření? *Vojenská mysl*. 1968, 18 (9), 20 – 21. s. 21.

5 MNO – Ministerstvo národní obrany.

6 VITANOVSKÝ, V. Do nového roku 1968. *Vojenská mysl*. 1968, 18 (1), s. 3 – 5. s. 4.

reagovat na potřeby vojenské praxe a s předstihem optimálně problémy řešit. Výše zmíněné se týkalo především rozvoje otázek vojenské vědy. Každému, kdo četl Vojenskou mysl, bylo po dvaceti letech jasně zřejmé, jak velký dluh vznikl v oblasti formulování vojenské doktríny Československé socialistické republiky (ČSSR), jejího obranného systému nebo rozvoje velení a řízení v nových podmínkách. Mimo to široká paleta autorů článků, počínaje funkcionáři a jejich neoficiálními stanovisky a konče vědeckými pracovníky přinášela formou polemik nové, směle a netradiční myšlenky, které vytvářely mnohdy ideální podmínky pro hledání tvůrčího a optimální řešení. I dnes po více než padesáti letech stojí bezesporu za to, pečlivě se začíst do stránek Vojenské mysli a studovat názory autorů podrobněji. V těchto „dobových textech“ lze hledat inspiraci i podněty pro řešení problémů dnešních, jakož i s obdivem sledovat naprostou otevřenost v hledání řešení komplexních a komplikovaných problémů let šedesátých. Mimo to ten, kdo nezná svou minulost, je nucen ji prožít znovu.

1 OTÁZKY ČESKOSLOVENSKÉ VOJENSKÉ DOKTRÍNY

Čtvrté číslo Vojenské mysli přineslo v roce 1968 příspěvek generálmajora Jana Knotka⁷ s názvem „Ke vztahům a tvorbě vojenské doktríny“.⁸ Konstatoval, že v ČSLA dosud nedošlo k plnému pochopení vojenské doktríny jako souhrnné koncepce zajištění obrany a bezpečnosti. Její tvorba nemohla vycházet z ideologických klišé, nýbrž mohla vzniknout pouze jako výsledek soustavné a cílevědomé teoretické práce různých vědních oborů. Státní vojenskou doktrínu bylo nutné chápat jako celostátně závaznou normu k přípravě obrany ČSSR a též jako atribut její suverenity a moci. Jinak řečeno, jednalo se o praktický výraz vojenské politiky státu a jeho vztahů k otázkám války a míru. Vztahy československé vojenské doktríny k doktríně sovětské však příspěvek formuloval poněkud opatrně. Hlavní doktrinální zásady měly vyvěrat ze sovětských zkušeností. Nicméně, mělo dojít k plnému respektování specifických politických, morálních a hospodářských zdrojů, kterými ČSSR disponovala spolu se zohledněním zvláštností její zeměpisné polohy, geografických podmínek, národních tradic a svěbytných rysů obyvatelstva. Sovětská vojenská doktrína tedy měla představovat jakýsi úhelný kámen, základní východisko pro doktrinální úvahy všech zemí Varšavské smlouvy, včetně Československa. Generál Knotek však případně poznamenal, že ani ona společná koaliční vojenská doktrína dosud neměla dostatečně rozpracovanou podobu a mezi řádky jeho příspěvku lze i dnes najít skryté otazníky ohledně toho, jak mohly být za tohoto stavu zohledněny konkrétní možnosti a podmínky našeho státu. Neváhal s kritikou mířit i do vlastních řad. Domácím odborníkům vytýkal zejména nedostatečnou aktivitu při transformaci strategických závěrů na naše konkrétní potřeby. Zcela jasně viděl i vztah mezi vojenskou doktrínou a vojenskou vědou. Vojenská doktrína sice musela vycházet z vědeckých základů, sama však žádnou vědou nebyla, protože neměla vlastní předmět a metody zkoumání. V tomto ohledu se

⁷ Generálmajor Jan Knotek - v létech 1957 až 1959 náčelník Operační správy Generálního štábu ČSLA.

⁸ KNOTEK, J. Ke vztahům a tvorbě vojenské doktríny. *Vojenská mysl*. 1968, 18 (4), s. 3 – 10.

často vedly diskuze, co je a není doktrinální normou. V odborném diskurzu druhé poloviny šedesátých let se totiž často stávalo, že za závazné doktrinální normy byly vydávány za pouhé teoretické závěry, jež však odpovědné státní autority za doktrinální nikdy neprohlásily. Vojenská věda tudíž nemohla být jedinou, ani vedoucí teoretickou základnou při stanovování doktrinálních zásad. Závěrem generál Knotek vyslovil vlastní názor na stav československé vojenské doktríny v roce 1968. Dle něj se za 20 let přípravy k obraně státu v té či oné podobě vytvořila bez ohledu na to, zda tak byla i formálně označována či nikoliv.⁹ Musel však v tomto ohledu konstatovat, že doktrína v podobě jednoho dokumentu, jenž by komplexně shrnoval doktrinální názory, zásady a normy, prostě neexistovala. Vypracování dokumentu tohoto typu považoval za nereálné a vyslovil se pro stav, aby československá vojenská doktrína žila v řadě různých textů, plánů či právních norem, a tak se rozvíjela i v budoucnosti.

Generálmajor Bohumil Špaček uveřejnil závěry svého doktrinálního uvažování hned v následujícím, tedy pátém čísle Vojenské mysli pod lapidárním názvem „K vojenské doktríně státu“.¹⁰ Své názory formuloval komplexněji a lze říci i odvážněji, než tak učinil generál Jan Knotek. Špačkův přístup se vyznačoval jednak sklonem k použití komparace, a jednak důrazem na pečlivou jazykovou analýzu. Vycházel zejména ze srovnání názorů sovětských a našich autorů (V. D. Sokolovský¹¹, V. Vitanovský¹², J. Průša a A. Michňák), které podrobuje pečlivému sémantickému rozboru. Jen na okraj poznamenává, že formulování doktrinálních otázek vždy předchází a je nadřazeno jakýmkoliv úvahám o strategii, operačním umění a taktice. Při formulování státní vojenské doktríny přikládal zásadní význam hospodářskému potenciálu a konkrétním geografickým podmínkám. Ve vztahu k posléze jmenovaným činitelům zmiňoval především malou hloubku československého území a jeho strategickou polohu ve střední Evropě. Neopomněl zdůraznit, že právě uvedené faktory sovětská vojenská strategie zcela pomíjí. Ve svém textu se stále vracel k otázce československého ekonomického potenciálu, který schopností dodávat omezené množství předmětů válečného zásobování určoval rozsah i délku naší účasti ve válce. Stejně vyzdvihoval středoevropské umístění ČSSR přímo na rozhraní

⁹ Již v roce 1963 vydalo nakladatelství Naše vojsko přelomové dílo „Vojenská strategie“ za redakce maršála Sovětského svazu V. D. Sokolovského, které do značné míry nabouralo představu o jednotné vojenské doktríně zemí socialistického společenství. Na str. 53 se zde uvádí: *Jednotná vojenská doktrína pro všechny státy existovat nemůže, neboť je určována obecnou politickou linií té společenské třídy, která stojí v čele státu, a hospodářskými a morálními zdroji, kterými disponuje. Na obsah a charakter vojenské doktríny má do určité míry vliv zeměpisná poloha země a národní zvláštnosti jejího lidu. Vliv zeměpisné polohy státu nelze zkoumat izolovaně od ostatních činitelů hospodářského a politického charakteru a také bez uvážení polohy sousedních států a vztahů k nim.*

¹⁰ ŠPAČEK, B. K vojenské doktríně státu. *Vojenská mysl*. 1968, 18 (5), s. 3 – 10.

¹¹ SOKOLOVSKÝ, V. D. *Vojenská strategie*. Praha: Naše vojsko, 1963. 457 s.

¹² Generálporučík Ing. Václav Vitanovský, CSc. (1916 - 1996). Válečně byl předurčen do funkce náčelníka štábu Československého frontu (do roku 1966). Patřil k nejlepším operátorům a stratégům ČSLA. V roce 1968 publikoval odbornou knihu *Soudobá vojenská strategie*. Později, v roce 1990, na jejím základě vyšla další publikace *Vojenská strategie koaličního pojetí*. Dle jeho vyjádření musí každá koaliční strategie vyjadřovat koncepci a úsilí celé koalice. ČSLA neměla na první strategický sled dostatek živé síly a techniky a SSSR z ní doslova „ždímal“ nemožné a současně sledoval vlastní politické a vojenské cíle. Ke konci roku 1966 byl Vitanovský označen Sověty za revizionistu.

dvou vojenských uskupení, kde naše ozbrojené síly stály tváří v tvář elitním armádám paktu NATO. Generál Špaček nezůstával u pouhých obecných tvrzení, ale snažil se argumentovat konkrétními čísly ve vztahu k rozloze našeho státního území a k hustotě obyvatelstva. Koaliční uskupení států Varšavské smlouvy se rozkládalo na teritoriu o rozloze větší než 23 miliónů km² s přibližně 330 milióny obyvatel. Z toho Češi a Slováci představovali pouze 14 miliónů na území, jež nebylo větší než pouhých 6 tisícín celkové rozlohy socialistické koalice a nacházelo se na linii dotyku obou zneprátelených světových soustav. To byly ve Špačkově myšlení rozhodující skutečnosti, jež měly formulovat zásadním způsobem vojenskou doktrínu ČSSR. Ať by již světový konflikt dopadl vítězně pro tu či onu stranu, jakákoliv válka by nastolila přímou otázku přežití našich národů. A to bez ohledu na způsob jejího vedení a dobu trvání. K nezhledňování těchto podstatných okolností vedlo dle Špačka omezené pojetí sovětského doktrinárního myšlení, které obsahovalo pouze složky politickou a vojensko-technickou. Ty spolu řešily jen politické cíle války spolu s výstavbou, organizací a vyzbrojením ozbrojených sil. Zejména důraz na ryze vojenské a technické otázky příprav na válku musel nutně vést k ignorování závažných okolností ležících mimo ozbrojené síly a odborný záběr úzce orientovaných vojenských specialistů. Špačkovy analýzy se zásadně rozcházely s doktrinárními úvahami generála Knotka. Odsuzovaly zejména dedukování vojenské doktríny z mnoha dokumentů, byť z proveniencie KSČ, vlády republiky nebo Národního shromáždění. Tak vznikl stav, kdy chybělo finální stanovisko, závazná norma pro přípravu obrany státu. To bylo přirozené za situace, kdy československé doktrinární otázky kodifikovalo neuspořádané množství zákonů, usnesení, nařízení či výnosů. Mnohé z nich vznikaly účelově a nebyly ve vzájemném souladu, dokonce si i vzájemně odporovaly. Velmi zřetelným se to stalo ve vztahu k národnímu hospodářství jako základu československé obranyschopnosti. Šikova ekonomická reforma totiž od roku 1963 zohledňovala zcela jiná hlediska, než nepopulární obranné výdaje. Prvky tržního přístupu a důraz na efektivitu přirozeně nepřál dlouhodobým výrobním plánům ve prospěch armádních zakázek. Právě naopak, tehdejší plány rozvoje národní ekonomiky jako vrcholné státní dokumenty odsouvaly zabezpečování vojenského potenciálu ČSSR na „druhou kolej“. To spolu s exportními tendencemi československého zahraničního obchodu přinášelo důraz na rozvoj spotřebního, textilního, papírenského či sklářského průmyslu. Generál Špaček své úvahy uzavřel myšlenkami o tom, jak by československá vojenská doktrína měla vypadat a teoreticky vznikat. Její formulování pouze v prostředí MNO považoval za zcela nedostačující. Zpracovat ji měl mezirezortní tým odborníků z oborů politiky, ekonomie, vojenství, práva, psychologie, sociologie a jiných vědních oborů. Výsledek, tedy „Magna charta“ v oblasti vojenské politiky, vyžadoval formu závazného dokumentu v podobě právní normy, konkrétně zákona. Československá vojenská doktrína měla ve stručné formě shrnout všechny zcela zásadní vojensko-politické otázky, jejichž rozpracování bylo vhodné ponechat na sekundární technickou dokumentaci.

K diskuzi o čs. vojenské doktríně přispěl stejnojmenným příspěvkem v šestém čísle *Vojenské mysli* i plukovník Jaromír Vyhnánovský.¹³ Stav československých ozbrojených sil v roce 1968 hodnotil optikou doktrinárního vývoje obou zneprátelených koalic, tedy

¹³ VYHNANOVSKÝ, J. K diskuzi o čs. vojenské doktríně. 1968, *Vojenská mysl*, 18 (6), s. 3 – 5.

převážně z globálního mezinárodního pohledu. Krátký jaderný monopol Spojených států amerických skončil explozí první sovětské atomové bomby v roce 1949. Západní koncepce masové odvety by v tomto kontextu vedly vždy ke katastrofálním důsledkům takto pojaté jaderné války. Jakékoliv pochybné vítězství kterékoliv z válčících supervelmocí by způsobilo stav, kdy válka by již dále nevystupovala jako prostředek k dosažení aktivních politických cílů. Karibská krize roku 1962 uvrhla svět na samý pokraj právě takové nemsmyslné jaderné konfrontace. Americká administrativa J. F. Kennedyho reprezentovaná ministrem obrany Robertem McNamarem proto následně vyzdvihla úlohu konvenčního konfliktu, jež dostal označení koncepce pružné reakce. Ta opustila tezi o jedině možné masové jaderné odvetě a oživila představu o možnosti postupného dosahování politických cílů přes škálu omezených či lokálních válek, jejichž vedení by přirozeně zohlednilo možnost eskalace ve vojenské i politické oblasti. To vše bylo samozřejmě nemyslitelné bez jaderné rovnováhy mezi USA a SSSR včetně jejich koalic. Právě jaderné odstrašování a možná hrozba celosvětové katastrofy měla soupeřící státy donutit hledat jiné, méně nebezpečné formy války. Plukovník Vyhnanovský tyto trendy považoval za rozhodující a viděl je jako základní mantinely pro formulování československé vojenské doktríny. Kládl důraz na možné modelování všech variant ozbrojeného střetnutí ve středoevropském prostoru za současného respektování vojensko-politické situace ČSSR. Jako střední stát prvního strategického sledu koalice jsme teoreticky neměly vylučovat možnost prostoro- vě soustředěného použití jaderných zbraní. Nicméně, v praktické rovině probíhající eskalace byla tato možnost Vyhnanovským chápána jako málo pravděpodobná. Pro Československo z toho plynul jediný možný závěr, tedy připravovat se na omezené konvenční střetnutí jako nejpravděpodobnější variantu. ČSLA měla co do kvality a kvantity budování druhů vojsk zohledňovat všechny uvedené mezinárodní souvislosti a to v přísném souladu s vlastními ekonomickými možnostmi. To chápal Jaromír Vyhnanovský jako odborně adekvátní názor, jež by vylučoval uplatňování různých subjektivních hledisek a skupinových zájmů.

V posledním čísle *Vojenské mysli* v roce 1968 se objevily hned dva příspěvky, jejichž předmětem se stalo československé doktrinální uvažování. Zcela nové pohledy přinesl zejména článek plukovníka Josefa Průši.¹⁴ Zcela jednoznačně se v něm rozešel s názory socialistických vojenských a politických teoretiků padesátých let, kteří považovali vojenskou doktrínu za překonanou „buržoazní“ teorii a za pavědecký protiklad socialistického odborného uvažování o válce. Od počátku šedesátých let došlo v tomto ohledu k jistému posunu, kdy státní vojenská doktrína počala být chápána jako soubor závazných normativů pro členy koalice či koalici celou a určovala jejich zásadní přístup k otázkám války. Pro Průšovo uvažování je významný důraz na právní stránku celé věci. Především odmítal ztotožňovat doktrínu se závěry vědeckého uvažování o válce. Dokládal to na příkladu německé koncepce bleskové války, která se vědeckostí rozhodně nevyznačovala, nicméně v praxi uspěla a to zejména při tažení proti Francii roku 1940. Zdůrazňoval spíše závaznost doktrinálních závěrů a ty mohl určovat pouze suverénní stát s normotvornou pravomocí. Státní vojenskou doktrínu pak chápal zejména jako soustavu státem oficiálně přijatých a kodifikovaných závěrů, zásad a norem k řešení politických, ekonomických

¹⁴ PRŮŠA, J. *Vojenská doktrína*. 1968, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 3 – 12.

a ryze vojenských otázek, jež se vážou k přípravě a vedení války tímto konkrétním státem. Doktrinální normy však představovaly zcela něco jiného než různé vědní teorie. Vojenská doktrína si v konečném důsledku vybrala ze všech teorií pouze jednu, aniž by ostatní potvrzovala, či vyvracela z hlediska jejího vědeckého hodnocení. Z pohledu závaznosti koaliční doktríny pro ČSSR Průša rozlišoval koalice integrovaného typu, v nichž jsou členové závazně usměrňováni nadstátními orgány, a koalice konzultativního typu, jejichž společné orgány nedisponují naprosto žádnou nařizovací pravomocí vůči svým členům. Nezůstalo pouze u obecných úvah a Průša odvážně hodnotil právní povahu organizace Varšavské smlouvy. Analýzou článků 3, 4 a 6 smlouvy¹⁵ ze dne 14. května 1955 došel k závěru, že koalice států Varšavské smlouvy má vyloženě konzultativní charakter, a že neexistují společné integrované orgány s normotvornou pravomocí. Z tohoto vyvodil jediný možný rezultat, ostatně závěr velmi revoluční. Společná vojenská doktrína je souhrnem státních vojenských doktrín členských států, tedy i doktríny ČSSR. Nepopíral důležité postavení doktríny sovětské, nicméně byla jen jednou mezi jí rovnými. To ostatně vyplývalo i z principů mezinárodního práva. To, že sovětská doktrína nemůže být automaticky vydávána za československou, opíral plukovník Průša i o další argumenty, tentokrát čistě vojenské. Československé ozbrojené síly se připravovaly na válku ve střední a západní Evropě, kdežto SSSR uvažoval i o konfliktu na Dálném Východě. Připomeňme jen, že Mao Ce-tung označil v roce 1966 Sovětský svaz za „smrtného nepřítele“ Číny. Taktéž československé přípravy na válku neobsahovaly plán nasazení strategických jaderných zbraní, kterýmžto právem svrchovaně disponovala sovětská strana. Na základě uvedeného argumentačního východiska Průša dospěl k závěrečným úvahám. Státní mocenské autority ČSSR představovaly Národní shromáždění, prezident a vláda. Pravomoc kodifikovat československou státní vojenskou doktrínu přisuzoval zejména Národnímu shromáždění nebo jinému zvláštnímu orgánu v souladu s ústavními předpisy. Za řešení považoval ústavní zřízení Rady obrany státu¹⁶ složené z nejvyšších státních představitelů. Rada, považovaná koncepčně za nejdůležitější orgán státu v otázkách války, měla být právě oním orgánem, jehož gesci se určení státní vojenské doktríny svěřovalo.

Druhým zásadním textem posledního čísla Vojenské mysli se na konci roku 1968 staly shrnující úvahy plukovníka Milana Sládečka pod názvem „K vojenské doktríně státu“.¹⁷ Jeho úvahy se obracely ke zdrojům myšlení o válce, aniž by zároveň trpěly dobovou ideologickou zátěží. Působnost vojenské doktríny státu Sládeček neomezoval pouze na ozbrojené síly státu nebo jeho koalice, nicméně opět vyzdvihl význam její „vojenské části“. Ta rozhodujícím způsobem formovala doktrinální uvažování a na základě zpětné vazby ovlivňovala celkovou politickou koncepci toho kterého státu. V mnoha případech právě „ona vojenská část“ zásadním způsobem limitovala a ovlivňovala její další složky (zejména

¹⁵ Vládní vyhláška ze dne 16. srpna 1955 o Smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Albánskou lidovou republikou, Bulharskou lidovou republikou, Maďarskou lidovou republikou, Německou demokratickou republikou, Polskou lidovou republikou, Rumunskou lidovou republikou, Svazem sovětských socialistických republik a Československou republikou, sjednané ve Varšavě dne 14. května 1955 č. 45/1955 Sb.

¹⁶ Konkrétně k tomu: Ústavní zákon o Radě obrany státu č. 10/1969 Sb.

¹⁷ SLÁDEČEK, M. K vojenské doktríně státu. 1968, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 17- 23.

vojenské přípravy v národním hospodářství). Sládečkův příspěvek poukázal v neposlední řadě též na velmi časté směřování otázek vojenské doktríny a strategie. Snažil se mezi nimi nalézt odpovídající dělící čáru, kterou jeho současníci často překračovali oběma směry. Obsah pojmů strategie a doktríny spolu vždy do značné míry souvisí. Upřednostňoval zřejmě Sokolovského pojetí, kdy pod pojmem vojenská doktrína bylo třeba chápat systém opatření přijatých ve státě na zásadní otázky války a míru. Vojenskou strategii chápal Sládeček konformně jako nejvýhodnější kombinaci akcí ozbrojených sil a jejich účelné využití k dosažení politického cíle války. Své úvahy završil výstižně v tom smyslu, že strategie je umění používat konkrétní prostředky ozbrojeného boje, přičemž jejich celkové množství limituje závazným způsobem doktrína.

2 PROCES DEMOKRATIZACE

V obecné rovině je tento termín interpretován jako proces transformace stávajícího politického režimu daného státu směrem k demokracii. V československých podmínkách bývá termín demokratizace zpravidla spojován s obrodným procesem druhé poloviny let šedesátých, který vyvrcholil Pražským jarem roku 1968 a byl ukončen „bratrskou pomocí vojsk Varšavské smlouvy“. „Období tání“ totality sebou neslo svěží vítr demokratických změn a ten prostupoval všemi oblastmi společenského dění, armádu ČSSR nevyjímaje. Sluší se podotknout, že drtivá většina představitelů procesu demokratizace nejen z řad vojenské elity byla následně propuštěna z armády a perzekuována.

Prvním z podnětných příspěvků byla stať generálmajora Josefa Čepického¹⁸ uveřejněná ve druhém čísle Vojenské mysli ročníku 1968 pod názvem „Akční program v armádě“¹⁹. Zde formuloval svůj pohled na zásady tvorby tohoto vznikajícího vojensko-programového dokumentu, který měl vycházet z nových pohledů a analýzy vnitřních armádních poměrů, jež se staly předmětem kritiky již po řadu let. Akční program měl být v jeho pojetí výsledkem tvořivé práce všech zásadních sil (funkčních orgánů MNO, okruhů, některých svazků, útvarů a vědeckých pracovišť), která měla ČSLA k dispozici, protože jen tak mohlo být reflektováno široké spektrum naléhavých potřeb tehdejšího vojenského života. Za jeden z fundamentálních cílů akčního programu považoval zvýraznění úlohy a místa ČSLA v organizaci Varšavské smlouvy. Členství v tomto paktu ani v náznaku nezpochybňoval. Akční program měl dle Čepického deklarovat, že základním posláním armády ČSSR je plnění vnější funkce obrany, a nikoli řešení vnitřních problémů socialistické společnosti nebo dokonce vnitřních rozporů marxisticko-leninské strany.

¹⁸ Armádní generál PhDr. Ing. Josef Čepický (1925-2005) absolvoval Vojenskou politickou akademii v Praze a později Akademii generálního štábu Sovětské armády v Moskvě. Zastával různé pozice, například zástupce velitele 4. armády Tábor, zástupce náčelníka Hlavní politické správy ČSLA a v letech 1966-1968 byl zástupcem náčelníka GŠ ČSLA. V květnu roku 1968 byl z funkce odvolán a následně pracoval jako samostatný vědecký pracovník na sekretariátu MNO. V letech 1969-1973 byl 1. zástupcem velitele Západního vojenského okruhu a poté působil až do roku 1986 jako náčelník VA AZ v Brně. V roce 1987 byl penzionován.

¹⁹ ČEPICKÝ, J. Akční program v armádě, *Vojenská mysl*, 18 (2), s. 1-12.

Následně dodal, že ČSLA již nechce být jen „pasivním vykonavatelem“ závazků plynoucích z našeho členství v tomto paktu, ale chce být iniciátorem, který se aktivně podílí na tvorbě koncepcí armád států východního bloku. To vše s důrazem na uplatňování výsledků vědeckotechnické revoluce. K dalším prioritám patřila lepší koordinovanost v oblastech výzkumu, vývoje a výroby bojové techniky a dále vytvoření štábu společného velení stejně jako vojenské rady hlavního velení.

Po lednovém plénu došlo dle generála Čepického k narušení důvěry vojenské veřejnosti k vedení ČSLA. Uvědomoval si, že autoritu nelze upevnit ani rozkazem a ani žádným jiným rozhodnutím. V procesu obnovení důvěry měl zásadní úlohu sehrát proces tvorby a realizace akčního programu. Následně důrazně odmítnul vyjádření některých názorů médií, která posuzovala celou armádu na základě jednoho selhání (případ Šejny²⁰). Následně poukázal na skutečnost, že naprostá většina příslušníků naší armády zaujímala pozitivní postoj k tehdejšímu obrodnému procesu, který probíhal napříč celou naší společností. Odmítnul dosavadní dělení lidských zdrojů do kategorií velitelé, pracovníci štábů a političtí pracovníci a vyzval, aby v duchu reformního úsilí byla zaváděna nová kritéria typu vzdělaný a schopný člověk, který má touhu objevovat nové věci, vzdělávat se nebo orientovat se v požadavcích doby.

Čepický následně navázal tezí, že akční program by se měl soustředit i na principiální otázky dělby práce mezi stranou, státními, hospodářskými a společenskými organizacemi. Kritizovat celý politický aparát však považoval za nesprávné, neboť jak uvedl, neznal žádnou stranu ve světě, která by neměla svůj aparát v armádě. Klíčovou úlohu politických pracovníků spatřoval v procesech posilování bojeschopnosti armády, ale i při implementaci nových proudů. Zásadní chybu spatřoval v tom, že političtí pracovníci často nahrazovali velitele i v odborné činnosti a autoritativně do ní zasahovali. V budoucnu za klíčové považoval, aby tito lidé pochopili svoje hlavní poslání v politickém vedení a výchově, tj. ve formování neformální jednoty lidí v různě velkých kolektivech s cílem vytvářet podmínky k realizaci tvůrčí iniciativy. Rozhodující úlohu strany spatřoval v základních organizacích a ve volbě orgánů k řízení strany od shora až dolů. V kontextu procesu demokratizace uvedl, že je nutné hledat všechny možnosti při hledání optimálního řešení v otevřené demokratické výměně názorů, nicméně v procesu realizace kladl důraz na disciplínu. Následně Čepický naprosto otevřeně poukázal na negativní trend, kdy MNO při řešení problémů ve své stranické práci hledalo oporu „někde nahoře“, místo toho, aby se opřelo o plénum. Následně podotknul, že v posledním období narůstá úloha plén volených zástupců stejně tak, jako úloha členských schůzí základních organizací. Následně dodal, že ty tam jsou doby, kdy byl vybrán vedoucí pracovník, který byl tajemníkem strany. „Víte změn“ přinesl tajné volby a pod jeho silou padali dosavadní vedoucí pracovníci doslova jako „zralé hrušky“. Kádrové zkvalitnění MNO se v tehdejší době jevilo spíše jako zbožné přání, dodal následně.

²⁰ Generálmajor Jan Šejna (tajemník HV KSČ MNO) byl podezřelý z mnoha deliktů, které sahaly od neuhrazených dluhů, nelegálních příjmů až po zpronevěru a podvody. Po žádosti o vydání k trestnímu stíhání generálním prokurátorem utekl v únoru 1968 do USA. Jeho útěk byl poslední skutečností, která zapříčinila pád prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného (poznámka autorů).

Poslední číslo Vojenské mysli bylo v roce 1968 protkáno tezemi, názory a myšlenkami o demokratizaci. Prvním z nich je příspěvek generálmajora Jana Knotka, který se ve své stati „Demokratizace ve velení“²¹ taktéž vyjádřil k akčnímu programu KSČ. V dikci jeho slov se jednalo o základní linii, která měla vymezit a ukázat jak a čím vytvořit vhodné podmínky a dostatek prostoru pro řešení všech problémů, které se za dlouhou dobu nashromáždily. Samotný program chápal jako koncepční dokument, jenž bude definovat cíle, jichž má být dosaženo při cestě vpřed. Východiska pro tento klíčový text nebylo možné dle jeho slov připravit tak říkajíc ad hoc. Tak tomu bohužel často bývalo v minulosti, nicméně považoval za nutné využít nové metody vědecké analýzy. Současně však vyjádřil svoji neotřelou myšlenku, že se také v mnoha případech může jednat o analýzy vytáhnuté z „přítmi šuplíků“ či nejrůznějších míst, kam zapadly, když z různých důvodů nenašly dříve pochopení a byly zavrženy. Mnohé z nich mohly ve světle nových podmínek posloužit dobré věci.

Knotek poukázal na skutečnost, že mezi jedno z nejméně používaných slov patří socialistická demokracie, nicméně mnoho lidí neví, co si pod tímto ustáleným spojením slov představit. V obecné rovině nepovažoval demokracii za záležitost velkých slov, hesel a deklamací, nýbrž za záležitost konkrétních činů, výrazu kvality myšlení lidí, pracovních metod atd. Její praktické a účinné uplatňování bylo dle jeho názoru daleko složitější a náročnější než uplatňování subjektivní moci. Následně navázal tezí, že prostor pro demokracii v rozhodovacím procesu bude v mnoha ohledech teprve nutné hledat a toto hledání nebude vůbec jednoduché. Neopomenul dodat, že čím vyšší orgán, tím je naléhavější požadavek na jeho demokratické rozhodování a jeho kvalita v sobě musí nést i to, s jakou vážností, respektive kázní, bude vykonavateli přijata.

Z procesu demokratizace bylo z jeho slov patrné, že je třeba dát lidu odpovědi na otázky typu, z čeho pramení nedostatek vědeckosti v ústředním řízení či, proč se objevují prvky subjektivismu a kompromisy v rozhodování. V kontextu první otázky zdůraznil nesprávné využívání „kolektivní moudrosti“ spolupracovníků, neboť mnozí vedoucí si navykli přeceňovat neomylnost vlastního názoru a nedoceňovat názory odborných a podřízených orgánů. Při hledání řešení závažných problémů, převážně koncepčního charakteru, zdůraznil nutnost otevřené výměny názorů. Upozornil na nepromyšlená, mnohdy „momentálně populární“ řešení, která nikam nevedou, a kritizoval také časté změny rozhodnutí, jež na vážnosti vedení nepřidávají. Výsledkem výše uvedeného bylo následné hromadění chyb a permanentní reorganizace. Lpění na prokazatelně chybném názoru sebou nepřinášelo jen jeden kompromis za druhým, ale každý z nich měl v sobě zanesen zárodek nových obtíží. Neopomenul připomenout nemožnost vznést odlišný názor od toho oficiálního. Pokud se tak i stalo, byly tyto podněty často kvalifikovány jako „ztráta času“, nebo další možností argumentace - „bylo již rozhodnuto“, či stále značně frekventovaným rčením - „na vojně se neargumentuje“.

V další části příspěvku se generál Knotek věnoval otázce nedělitelné velitelské pravomoci. Demokracie v tomto vztahu nepřinášela žádný pokrok a autor neviděl smysl nahrazovat nedělitelnou vojenskou pravomoc kolektivními orgány. Jeho praxe totiž potvrdila, že kolektivní pravomoc sebou nenesla prakticky žádnou odpovědnost a následně zůstala

²¹ KNOTEK, J. Demokratizace ve velení, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 29-35.

pouze sama o sobě a to bez osobní odpovědnosti. Stejně smýšlel o nezbytnosti armádní centralizace. Knotkovou obecně platnou tezí bylo, že všeho moc škodí, a tudíž, že i příliš tuhá centralizace pravomocí, odpovědnosti a z toho plynoucího rozhodování přináší více škod než užitku. Armádu chápal jako typický příklad vyšší formalizovanosti, nicméně bez tohoto charakteristického rysu by přestala být armádou. Kvalitní systém velení, dle jeho slov, nebylo možné vybudovat na vzájemné nedůvěře, protože takto zatížený systém se stával těžkopádným a docházelo v něm k narůstání byrokracie a neúčelné práce. Výsledkem byl přirozeně stav, kdy veškerý zájem se soustředil pouze na formu a kvalita obsahu a metod práce se stávala nadbytečnými kritérii. Následně pak rostl subjektivismus a resortismus ruku v ruce se samoučelností.

Mezi další podnětné příspěvky poslední Vojenské mysli roku 1968 patřil i ten podplukovníka Miloslava Maťašáka „Deformácie v oblasti štruktury armády“²², ve kterém konstatoval, že „bouřlivé období“ reformního procesu odhalilo v našich podmínkách deformace, které si vynutily řešení nahromaděných problémů. Pokračoval tezí o nutnosti diverzifikace zodpovědnosti, práv a povinností nejen mezi stupni velení, ale i mezi jednotlivými funkcionáři. Důraz kladl na kontrolní činnost a soustavné vzdělávání, které bylo přirozeně závislé na vykonávané funkci, případně výhledovém umístění. Následně vznesl požadavek na postupnou kádrovou konsolidaci, fázované upevňování nedělitelné velitelské autority, to vše na základě prohlubování demokratičnosti v podmínkách armády.

Za nutnost považoval také zavedení progresivnějších a pružnějších metod a norem, které měly být unifikovány. Maťašák požadoval racionálnější využívání času a každý tým se dle jeho názoru měl primárně zabývat tím, k čemu byl určen. Následně kritizoval tehdejší tendence k maximálně intenzivnímu výcviku, či snahám vykouzlit z „hrstky“ vojáků pluky a z „hrstky“ důstojníků stmelené štáby. Zdůrazňoval fakt, že je nutné se zaměřit na mezilidské vztahy a to, jak na formální, tak i neformální. Dle jeho slov čestný a charakterní vedoucí pracovník, který disponuje myslícími lidmi v prostředí duševní pohody, může prosazovat i onu zmíněnou náročnost a současně i prohlubovat mezilidské vztahy. V závěru konstatoval, že obrodný proces přinesl vojákům nové možnosti a dodal, že nikdo nechce žít před svými nadřízenými v duševním napětí, ale každý požadoval více disciplíny a důvěry tak, aby se mohl soustředit na svou práci.

Příspěvkem, který by neměl zůstat opomenut je jistě i ten, jehož autorem se stal generálmajor Stanislav Procházka²³ s názvem „K problémům obranyschopnosti státu“²⁴. Zde konstatoval, že doba po lednovém zasedání pléna UV KSČ zásadně změnila vnitrostranickou situaci v Československu a přinesla na světlo řešení problémů, které již byly tak zvané „přezrálé“. Uvolněná energie obrodného procesu přinesla také nezbytná a rozhodná řešení, kterých se do té doby nedostávalo. Besedy s veliteli a stranické

22 MAŤAŠÁK, M. Deformácie v oblasti štruktury armády 1968, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 80-81.

23 Generálporučík Stanislav Procházka (1922-2010) byl absolvent Vysoké vojenské školy v SSSR. Od roku 1964 byl velitelem Západního vojenského okruhu se sídlem v Příbrami. V této funkci jej zastihla invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968. Svůj nesouhlas s invazí vyjádřil v dopise adresovaném velení okupačních vojsk, v němž vyzýval cizí jednotky k opuštění naší vlasti. Za to byl 20. prosince 1968 zbaven funkce velitele Západního vojenského okruhu a v dubnu 1970 byl propuštěn z armády.

24 PROCHÁZKA, S. K problémům obranyschopnosti státu, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 72-74.

konference potvrdily jeho myšlenku, že je nanejvíce žádoucí plně využít aktivit vojáků a ze základu přehodnotit a do hloubky analyzovat příčiny nedostatků. Upozornil na závažnou nerovnováhu mezi úkoly, subjektivními požadavky a možnostmi. Příčinu spatřoval v nepropracované československé vojenské doktríně, v málo perspektivní výstavbě armády, v její síle a převážně v ekonomických možnostech. Jediné možné řešení problému spatřoval ve změně struktury ozbrojených sil.

Procházkova kritika neopomenula ani řídicí aparát ČSLA, který značně nabobtnal a dalšími reorganizacemi dále s velkou pravděpodobností narůstal, přičemž počty vojáků na rotách, praporech a plucích, které musely nést případnou hlavní tíhu boje, naprosto neodpovídaly ani potřebám mírového výcviku. Mezi jeho priority patřilo i zavedení nového modelu velení v ČSLA s poklesem vlivu generálního štábu na vývoj a výstavbu ozbrojených sil. Prosazoval vypracování zevrubné analýzy založené na vědeckém základě, která by zlepšila a zkvalitnila řízení a organizování československé armády. Následně doporučil řešit závažné problémy v ČSLA jako celek a s dostatečným časovým předstihem.

Demokracie z jeho úhlu pohledu vyžadovala to, aby vedoucí pracovník podřízenému ukázal, v čem se mýlil, která konkrétní fakta nevzal dostatečně v potaz atd. Domníval se, že je chybné vidět v podřízených jen trpné vykonavatele rozkazů, a nikoliv jejich spolutvůrce. Na vrcholné úrovni velení si měli příslušní odborníci připravit podklady pro rozhodování o základních, koncepčních otázkách a následně se připravit na nutnou výměnu názorů. Právě tuto výměnu zkušeností a znalostí považoval nejen za nezbytný předpoklad optimálního řešení, ale i za jeden z nejúčinnějších prostředků výchovy. V procesu demokratizace definoval nejdůležitější úkol, tedy vrátit lidu důvěru v prospěšnost a užitečnost vlastní práce, navrátit jim víru v ně samotné, protože jen tak jim bylo možné otevřít cestu k plnému uplatnění jejich schopností a iniciativy. V závěru své stati Procházka neopomenul ani tendence k značnému „zkrášlování“ současného stavu a také snahy po bezkonfliktnosti. Kapitulu samu pro sebe tvořily oficiální hodnocení typu „bylo dosaženo významného pokroku“ či „všechno je v pořádku“. V některých případech se objevily tendence analýzy zmírnit ve stylu „je nutné to přepracovat“ dle pokynů, či „tohle se musí zmírnit“ a „tohle utlumit“. Problémy nelze jen seřadit do seznamu, ale je nutné jít až k meritu věci, dodal.

Podplukovník Sedlář se stal autorem stati „Otázky vědy k akčnímu programu“²⁵, kde za hlavní příčinu nedostatků minulého období označil nedocenění významu vědy. Československá lidová armáda stála v tomto období před komplexem problémů, které bylo možno řešit jen podstatnými doktrinálními změnami. V tomto kontextu si dokonce položil i otázku, zda tehdejší doktrína není v rozporu s tím, co objektivně označovalo za obranu státu. Rozhodujícím faktorem v zbrojeném zápase se v jeho pojetí stala mobilizace vědy, techniky, průmyslu a psychologického působení. V ostrém kontrastu k výše uvedenému byla tehdejší úloha početné a intelektuálně velmi kvalitní vojensko-technické, výzkumné a vývojové základny, která byla redukována pouze na aplikace a provoz. Sedlář navrhnul začlenit do akčního programu cíl vytvořit adekvátní podmínky pro efektivní rozvoj vědy, výzkumu a vývoje v ČSLA a na tomto základě následně vypracovat komplexně propracovanou, o teoretická východiska opřenou vojenskou doktrínu

²⁵ SEDLÁŘ, M. Otázky vědy k akčnímu programu, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 63-65.

ČSSR. Tyto závěry měly být následně analyzovány na celostátní vědecké konferenci, která měla proběhnout podle Sedlářovy vize pod záštitou nové vědecké rady MNO. Účast na ní byla nutná zejména v případě kompletní vědecko-výzkumné a vývojové základny, která se podílela na utváření a ovlivňování vztahu mezi systémem obrany státu a společností. Mezi jeden z klíčových bodů mělo patřit i posouzení úlohy generálního štábu, a to jak z hlediska komplexního systému velení, tak i z pohledu vědy, doktríny a procesu rozvoje systému velení. Generální štáb se měl následně transformovat „na hlavu“ vojenského systému obrany státu a současně být i inspektorem, tvůrcem a nositelem vojenské doktríny. Takto zformovaný generální štáb měl být podřízen jedinému, nejvyššímu, politickému a vojenskému orgánu řízení obrany státu.

Dalším podnětným textem desátého čísla *Vojenské mysli* se stal bezesporu příspěvek podplukovníka Václava Skály s názvem „Jak s demokracií v armádě“²⁶, který poukázal na značné množství nevyřešených problémů v armádním prostředí. Řada z nich byla, dle jeho slov, ignorována, neboť nebyl nikdo, kdo by měl dostatek sil přinutit velení armády vzít tento neuspokojivý stav alespoň v úvahu, natož jej řešit. Svou kritikou nemířil pouze na MNO, ale obecně ji zacílil na vztahy mezi veliteli a politickými organizacemi v celé hierarchii stupňů velení. Jejich vztahy přirovnal spíše k mocenskému soupeření, a nikoliv ke vztahu, kde se partneři respektují navzájem. Armádní systém ČSLA byl postaven na stranickém aparátu, což bylo dle Skály popřením Leninovy myšlenky o „osvobozené socialistické společnosti“. V armádě tento kontext odhalil rozpor mezi nedělitelnou velitelskou pravomocí a požadavkem „socialistické demokracie“, což následně podle Skály vyústilo v nastolení falešných pseudodemokratických vztahů, jejichž následky pociťovali všichni. Jako řešení navrhoval autor prosazovat leninovskou „demokratickou linii“ organizace armády a neopomenul zdůraznit, že ozbrojený lid se musí podílet na řízení ČSLA a rozhodovat o zásadních otázkách nejen její organizace, ale i výstavby. Stranické a mládežnické organizace na všech stupních armády ve Skálově pojetí v sobě soustřeďovaly převážnou většinu progresivních, odborně vzdělaných a politicky angažovaných občanů pracujících ve všech oblastech armádního života. Současně ale dodal, že vymezení funkce těchto orgánů z nich nedělá rovnoprávné partnery velitelů a řídicích orgánů. Přiznal, že se objevily přirozeně i obavy z narušení nedělitelné velitelské pravomoci, nicméně dodal, že ještě nikdo svoji autoritu neupevnil potlačením názoru druhých, ale spíše tím jen dovršil další chyby již páchané. Autorita stojící jen na velitelské pravomoci byla podle Skálova názoru autoritou prázdnou, stojící na hliněných nohách, o čemž nás přesvědčily nedávné pády řady autorit na nejrůznějších stupních velení, nejvyšší místa nevyjímaje.

Nerespektování názorů kolektivů a upřednostňování subjektivních postojů poskytlo v minulosti šanci mnoha lidem bez vlastního stanoviska, kteří se stali „horlivými vykonavateli a přítelíčky“ vůle vyšších a neopomenul dodat, že není reálné očekávat, že by tito lidé provedli skutečnou demokratizaci naší armády, neboť mnozí z nich tento systém stvořili a posléze upevňovali. Řešení spočívalo v uplatňování úplného práva kritiky a kontroly jednání všech řídicích orgánů, které budou reprezentantem všech, kdož v armádě pracují. Pouze touto cestou lze dle Skály dosáhnout požadované míry demokracie

²⁶ SKÁLA, V. Jak se demokracií v armádě, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 68-69.

a současně změnit dosavadní pasivní postoje většiny vojáků k výkonu služby na požadovaný stav aktivní spolupráce, kde se budou cítit jako spoluvůrci budování silné a moderní armády. Současný stav charakterizoval jako dávno poplatný době, reálně připomínající období feudalizace.

Posledním příspěvkem velmi plodného posledního čísla *Vojenské mysli* v roce 1968 byl příspěvek plukovníka gšt. Jaroslava Gottwalda²⁷ s názvem „K rozporu mezi požadavky a možnostmi státu a armády“²⁸, ve kterém se zaměřil na základní rozpor mezi požadavky a možnostmi státu a armády, který ovlivnil celý vojenský systém. Zcela otevřeně poukázal na fakt, že vojenská doktrína nebyla za více jak dvacet let zpracována, následně nemohla být konstituována ani výstavba armády jako celku, ani reálné plány výstavby druhů vojsk a stejně jako navazující opatření. Vinu dle jeho názoru nesli chtě nechtě ti, kteří stáli v čele armády. Zdůraznil, že čelní představitelé armády vidí vinu všude kolem sebe, jen ne tam, kde by ji vidět měli. Zcela explicitně uvedl, že úkolem nejvyšších funkcionářů bylo spočítat, zda jsme schopni uložené úkoly splnit, aniž bychom narušili rovnováhu v národním hospodářství a zda byly k dispozici dostatečné lidské, materiální i finanční zdroje.

Kriticky se vyjádřil i o MNO, kterému se dle jeho slov nikdy nepodařilo vyřešit kritické připomínky, neboť MNO bylo složeno ze „soudruhů“, kteří zde působili 10, 15 i více let a ti již zapomněli to, co vojska potřebují i to, co představovalo jejich reálné problémy. Kladl si i otázky typu, proč je nutné každoročně opakovat svoje připomínky, či proč se na vojáky dívají příslušníci MNO s takovým despektem. Na druhou stranu ale připouští, že i v MNO je řada kvalitních lidí, nicméně ti se zřejmě neměli možnost prosadit. Zaměřil se i na otázky řízení práce, kde kritizoval skutečnost, že vynaložené úsilí neodpovídá výsledkům. Svůj příspěvek uzavřel slovy, že problémů v armádě je řada a za klíčové považoval zvážít, odkud je začít řešit.

PÁR SLOV ZÁVĚREM

Na stránkách *Vojenské mysli* našli její čtenáři vše podstatné, co přinesl do oblasti vojenství a armády rok 1968. Časopis nabídl širokou škálu názorů, často velmi kritických. Byl i aktivním prostorem pro diskuze autorů jednotlivých příspěvků, kteří reagovali na zveřejnění různých názorových a odborných postojů. Protože ČSLA zůstala i v průběhu reformního procesu součástí československé společnosti, odrážela přirozeně všechny základní problémy, jimiž žila majoritní „civilní“ část obyvatelstva. Značná část oprávněné kritiky vycházela ze stěží zpochybnitelného faktu, tedy z absence československé vojenské doktríny, jež by závazně formulovala národní a státní zájmy v oblasti vojenství. Místo formalizovaného dokumentu se pro doktrinální účely přebíraly ad hoc sovětské odborné

²⁷ Generálporučík Ing. Jaroslav Gottwald narozen 1922, velitel 1. tankové divize, později náčelník štábu Středního vojenského okruhu. Generálporučíkem byl jmenován „až v roce 1986“ a na jeho příkladu lze demonstrovat fakt, že ne všichni nositelé pokrokových národních myšlenek byly po srpnové invazi perzekuovány a následně museli ČSLA nedobrovolně opustit.

²⁸ GOTTWALD, J. K rozporu mezi požadavky a možnostmi státu a armády, *Vojenská mysl*, 18 (10), s. 75-77.

a praktické zkušenosti, které však nebyly v československých podmínkách používány jako jednotný a logicky uspořádaný myšlenkový systém. V praxi se spíše doktrinární východiska formulovala na základě sovětských politických a mocenských tlaků, které nevyjadřovaly naše národní zájmy a potřeby v oblasti obrany, nýbrž cíle Sovětského svazu.

Originální přístupy vycházející z našeho domácího myšlení však se ve své kritice neomezovaly pouze na fungování ozbrojených sil v československých podmínkách. Oponentura směřovala i vůči příliš pasivnímu postoji Československa v organizaci Varšavské smlouvy, kdy domácí odborníci neměli možnost ovlivňovat koaliční vojenskou doktrínu. Je otázkou, zda taková doktrína vůbec existovala. Četné kritické hlasy upozorňovaly na personální složení MNO i generálního štábu jako ústředních řídicích orgánů obrany, neboť mnoho jejich členů odvozovalo členství v nich od svého postavení v KSČ a své funkce zastávali již příliš dlouho bez zpětné vazby na vojenský život nižších jednotek. „Myšlenkový kvas“ na stránkách Vojenské mysli odhaloval dva základní nedostatky budování základů tehdejší obrany státu. Jednalo se v první řadě o nedostatečnou aplikaci výsledků vědy, výzkumu a techniky spolu s podceňováním významu lidských zdrojů pro činnost vojsk. Výsledek tohoto stavu byl zřejmý. Práce na tolik potřebné a vyžadované československé vojenské doktríně autoři charakterizovali jako chaotické, nekoncepční a tudíž neefektivní preferující často formální stránku věci před jejím obsahem.

Názory jednotlivých autorů a následné polemiky nezůstaly pouze na stránkách Vojenské mysli, ale jejich přesahy se překvapivě dotýkaly i obsahu stěžejních dokumentů, jež pro oblast vojenství reformní proces přinesl. Lze tedy bez nadsázky tvrdit, že diskuze a polemiky v jednotlivých časopiseckých statích získaly trvalou platnost. Mnohé z toho, co se stalo předmětem návrhů či kritických připomínek obsahovalo v první řadě Memorandum třiceti vědeckých pracovníků Vojenské politické akademie KG a Vojenské technické akademie AZ s návrhem československé vojenské doktríny zaslané jejím náčelníkem Vojtěchem Menclem prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi jako příspěvek k tvorbě základních dokumentů pro 14. sjezd KSČ.²⁹ Dokument ze 4. června 1968 se stal známým jako „Memorandum 68“, které zcela v rozporu s dosavadní prosovětskou praxí formulovalo základní státní zájmy Československa v oblasti vojenství. Podobný myšlenkový náboj měla i studie 8. oddělení ÚV KSČ „Otázky politiky vnitřní a vnější bezpečnosti státu“, která vznikla nedlouho poté.³⁰ V červnu 1968 se zrodil z podobného ideového základu i třetí klíčový dokument reprezentující reformu v oblasti vojenství, kterým se stal „Návrh akčního programu Československé lidové armády“³¹. Vojenská mysl tedy neodiskutovatelně ovlivňovala hlavní myšlenkové proudy, které v roce 1968 doslova hýbaly celým odborným uvažováním o válce a armádě. Tím je tento časopis velkou výzvou i pro dnešní odborná periodika, která by měla dláždít cestu našeho originálního českého uvažování o obraně státu.

²⁹ BENČÍK, A., NAVRÁTIL, J., PAULÍK, J. Vojenské otázky československé reformy 1967 – 1970. Vojenská varianta řešení čs. krize (1967 – 1968). Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. s. 137.

³⁰ Tamtéž, s. 183.

³¹ Tamtéž, s. 162.

Autoři: *mjr. JUDr. et PhDr. Stanislav Polnar, Ph.D. et, Ph.D.,* narozen v roce 1976. Absolvent oborů právo, právní věda, informační studia, knihovnictví a historické vědy na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě a Fakulty humanitních věd Žilinské univerzity. Působil jako vojenský policista a příslušník právní služby Armády České republiky na všech stupních velení a řízení, včetně zahraniční operace Rolute Support v Afghánistánu. V současné době je zařazen jako odborný asistent na katedře teorie vojenství Fakulty vojenského leadershipu Univerzity obrany v Brně. Zabývá se problematikou dějin vojenského umění, vývojem doktrinního a strategického myšlení a otázkami bezpečnostního zajištění československého státu.

npor. Ing. Bronislav Prokop, narozen v roce 1979. Je absolventem fakulty Logistiky a krizového řízení a Fakulty aplikované informatiky na Univerzitě Tomáši Bati. V letech 2008 až 2020 působil na Velitelství výcviku -Vojenské akademii ve Vyškově a v současné době je příslušníkem 314. Centra výstrahy ZHN 31. pluku radiační, chemické biologické ochrany. Dlouhodobě se věnuje otázkám mezinárodní bezpečnosti se zaměřením na zbraně hromadného ničení a problematice zahraničních operací s účastí československých a českých vojáků. Dále se podílí na projektu o vývoji československého vojenského umění, který je realizován na Univerzitě obrany v Brně. Je autorem několika odborných textů a studií.